

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

જિંદાલ સ્ટ્રાઈપ લિ. અને અન્ય

વિ.

હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય ર

૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૩

[રૂમા પાલ અને પી. વેંકટરામા રેડ્ડી, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ભારતનું સંવિધાન, ૧૯૫૦:

અનુચ્છેદ ૩૦૧ અને ૩૦૪(બી)-એન્ટ્રી ટેક્સ (પ્રવેશ વેરો)-હરિયાણા લોકલ એરિયા ડેવલપમેન્ટ ટેક્સ એક્ટ, ૨૦૦૦-રાજ્યના સ્થાનિક વિસ્તારોમાં માલસામાનના પ્રવેશ પર વેરો લાદવા અને તેની વસૂલાત માટેની જોગવાઈ-બંધારણીય માન્યતા-ઠરાવ્યું કે, નિર્ણિત કેસોમાંથી તારણ કાઢી શકાય તેવી કાયદાની સ્થિતિ એ છે કે સ્થાનિક વિસ્તારમાં ઉપયોગ, વપરાશ અથવા

વેચાણના હેતુઓ માટે માલસામાનના પ્રવેશ પર લાદવામાં આવતા વેરાની માલસામાનની હેરફેર પર અને વ્યાપાર તથા વાણિજ્યના પ્રવાહ પર સીધી અસર પડે છે-તેને માત્ર ત્યારે જ બચાવી શકાય જો આ વસૂલાત વ્યાપારિક સુવિધાઓના ઉપયોગ માટેના પ્રતિકરાત્મક વેરા (કમ્પેન્સેટરી ટેક્સ) ના સ્વરૂપમાં હોય અથવા તે અનુચ્છેદ ૩૦૪ ની રક્ષણાત્મક છત્રછાયા હેઠળ આવતી હોય-૧૯૯૫ પહેલાના નિર્ણયોમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વેપારીઓને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલી હયાત સુવિધાના ખર્ચ અથવા વેપારીઓને પૂરી પાડવા માટે આયોજિત ચોક્કસ સુવિધાના ખર્ચની રાજ્યને ભરપાઈ/વળતર આપવા માટેની ઉઘરાણી એ પ્રતિકરાત્મક વેરો છે અને આવી વસૂલાતમાં એ ગર્ભિત છે કે તે વધુ કે ઓછું, સેવા અથવા સુવિધાના ખર્ચને અનુરૂપ હોવી જોઈએ-આ નિર્ણયોએ એ બાબત પર ભાર મૂક્યો હતો કે વેરો લાદવાનો હેતુ કાં તો તુરંત જ અથવા ભવિષ્યમાં વ્યાપારિક સુવિધાઓ પૂરી પાડવા અથવા તેમાં ઉમેરો કરવાના ખર્ચને પહોંચી વળવાના ચોક્કસ હેતુ સાથે હોવો જોઈએ, જો કે ઉત્પન્ન કરવા માટે માગવામાં આવેલી વેરાની માત્રા સેવા અથવા સુવિધાના ખર્ચ પરના વાસ્તવિક અથવા અંદાજિત ખર્ચ સાથે વાજબી સંબંધ પર આધારિત હોવી જોઈએ-જો કે, ભગત રામ* અને બિહાર ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ ના નિર્ણયો જણાવે છે કે જો વેરો લાદવાનો હેતુ માત્ર વેપારીઓને વિશેષ લાભ આપવાનો ન હોય પરંતુ વેપારીઓ સહિત સામાન્ય જનતાને લાભ પહોંચાડવાનો હોય તો પણ તે વસૂલાતને પ્રતિકરાત્મક ગણી શકાય-આ પ્રતિકરાત્મક વેરાનો ખ્યાલ ન્યાયિક

રીતે અનુચ્છેદ ૩૦૧ ની જોગવાઈઓના અપવાદ તરીકે વિકસાવવામાં આવ્યો હોવાથી અને આ ન્યાયિક ખ્યાલના માપદંડો ખાસ કરીને ભગત રામ* અને બિહાર ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ ના નિર્ણયના કારણે અસ્પષ્ટ બન્યા હોવાથી, પ્રતિકરાત્મક વેરાના સંદર્ભમાં અનુચ્છેદ ૩૦૧ નું અર્થઘટન બંધારણીય બેંચ દ્વારા અનુચ્છેદ ૧૪૫(૩) હેઠળ નિશ્ચિતતા સાથે સત્તાવાર રીતે નિર્ધારિત થવું જોઈએ-યોગ્ય દિશાનિર્દેશો માટે બાબત માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ સમક્ષ મૂકવામાં આવે. (પેરા ૭)(૫૪૮-ઈ-જી; ૫૪૯-એ-બી)

*ભગત રામ વિ. કમિશનર ઓફ સેલ્સ ટેક્સ [૧૯૯૫] સપ્લી. ૧ એસસીસી ૬૭૩; સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિ. બિહાર ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ, [૧૯૯૬] ૯ એસસીસી ૧૩૬; આતિયાબારી ટી કો. વિ. સ્ટેટ ઓફ આસામ, [૧૯૬૦] ૧ એસસીઆર ૮૦૯; ઓટોમોબાઈલ ટ્રાન્સપોર્ટ (રાજસ્થાન) લિ. વિ. સ્ટેટ રાજસ્થાન, [૧૯૬૨] ૧ એસસીઆર ૪૯૧; જી.કે. કૃષ્ણાન વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ, [૧૯૭૫] ૧ એસસીસી ૩૭૫; કમલજીત સિંહ વિ. મ્યુનિસિપલ બોર્ડ, [૧૯૮૬] ૪ એસસીસી ૧૭૪ અને સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક વિ. હંસા કોર્પોરેશન, [૧૯૮૦] ૧ એસસીસી ૬૯૭, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

હરિયાણા લોકલ એરિયા ડેવલપમેન્ટ ટેક્સ એક્ટ, ૨૦૦૦:

રાજ્યના સ્થાનિક વિસ્તારોમાં માલસામાનના પ્રવેશ પર વેરો લાદવા અને તેની વસૂલાત-અંધારણીય માન્યતા-બાબત અંધારણીય બેંચને મોકલવામાં આવી.

સીવિલ અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: સીવિલ અપીલ નં. ૩૪૫૩/૨૦૦૨

સી.ડબલ્યુ.પી. નં. ૬૬૩૦/૨૦૦૦ માં પંજાબ અને હરિયાણા ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ૨૧/૧૨/૨૦૦૧ ના રોજ ના ચુકાદા અને આદેશ પરથી.

સાથે

સી.એ. નં. ૩૪૫૪-૬૩, ૩૪૬૫-૭૧, ૫૮૫૮/૨૦૦૨ અને એસએલપી (સી) નં. ૮૫૩૭, ૧૧૬૮૮, ૧૧૫૫૮, ૧૧૫૮૫, ૧૨૨૬૦, ૧૨૪૨૪, ૧૩૮૮૫, ૧૪૩૮૮, ૧૪૪૦૦, ૧૪૪૦૮, ૧૬૫૫૫ અને ૨૨૪૬૨ /૨૦૦૨

હાજર થનાર પક્ષકારો વતી શાંતિ ભૂષણ, જયંત ભૂષણ, ડો. એ.એમ. સિંઘવી, આર.પી. ગુપ્તા, એમ.એલ. વર્મા, એચ.એન. સાળવે, એ.કે. ગાંગુલી, પી.પી. રાવ, મહેન્દ્ર આનંદ, જયદીપ ગુપ્તા, એજાઝ મકબૂલ, ઉજ્જવલ કુમાર ઝા, સુશ્રી મીનાક્ષી નાગ, રાજેશ બિંદલ, રાજેશ જૈન, કુલદીપ કુમાર જૈન, સંજય કે. પાઠક, પી.કે. બંસલ, રાજીવ અગ્રિહોત્રી, પંકજ કુમાર સિંહ, રાજેશ કુમાર, કે.એલ. જંજાનિ, સુશ્રી કામાક્ષી, એસ. મેહલવાલ, બિનોદ કુમાર ઝા, પ્રવેશ, રોય

અબ્રાહમ, શ્રીમતી ડો. સીમા જૈન, હિમિન્દર લાલ, સુશ્રી કાદંબરી, સચિન પુરી, સુશ્રી પુનીતા ખન્ના, પી.એન. પુરી, સુશ્રી વીણા નંદા, અતુલ નંદા, એસ.કે. સબરવાલ, સુશ્રી વિજયલક્ષ્મી મેનન, રાકેશ કે. ખન્ના, સુશ્રી રશ્મિ ખન્ના, રિતેશ સિંહ, સૂર્યા કાંત, નિખિલ નૈયર, પ્રકાશ ઝા, એચ.કે. પુરી, એસ.કે. પુરી, ઉજ્જવલ બેનર્જી, મહાબીર સિંહ, એસ.પી. સિંહ ચૌહાણ, અજય પાલ, સુશ્રી નીતુ સમિતા દાસ, રાકેશ દહિયા, સુશ્રી વનિતા ભાર્ગવ, તરુણ જોહરી, આર.કે. મહેશ્વરી, સુશ્રી વરુણા ભંડારી ગુગનાની, નીરજ કુમાર જૈન, વિનય કુમાર ગર્ગ, ભરત કુમાર, સંજય સેન, ચેતન પ્રભાકર, રાણા મુખર્જી, રાણા એસ. બિસ્વાસ, સુશ્રી ઇન્દિરા સાહની, જે.પી. ઢાંઢા, સુશ્રી કવિતા વાડિયા અને કમલેન્દ્ર મિશ્રા.

ન્યાયાલયનો નીચે મુજબનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હતો:

ખાસ રજા અરજીઓમાં (સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન્સ) રજા મંજૂર કરવામાં આવી.

અપીલોના આ જૂથમાં, હરિયાણા લોકલ એરિયા ડેવલપમેન્ટ ટેક્સ એક્ટ, ૨૦૦૦ ની બંધારણીય માન્યતાને મુખ્યત્વે બે આધારો પર પડકારવામાં આવી છે, પ્રથમ: આ કાયદો બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૧ નો ભંગ કરે છે અને તેને અનુચ્છેદ ૦૪ દ્વારા બચાવી શકાય તેમ નથી અને દ્વિતીય: આ કાયદો

વાસ્તવમાં આંતર-રાજ્ય વેચાણ પર વેચાણ વેરો લાદવા માંગે છે, જે રાજ્ય વિધાનમંડળની સક્ષમતા બહારની બાબત છે.

બંને પક્ષો દ્વારા આ મુદ્દાઓ પૈકીના પ્રથમ મુદ્દા પર વિસ્તૃત રજૂઆતો કર્યા પછી, અમારો એવો અભિપ્રાય હતો, અને હાજર રહેલા પક્ષકારોના વકીલોએ પણ રજૂઆત કરી હતી કે, આ પ્રશ્નને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪૫(૩) હેઠળ મોટી બેંચ સમક્ષ મોકલવાની જરૂર છે. તેથી, બીજા મુદ્દા પરની દલીલો પૂર્ણ કરવામાં આવી ન હતી અને જો પ્રથમ મુદ્દો અપીલકર્તાઓની વિરુદ્ધમાં નક્કી થાય તો જ તે જરૂરી બનશે.

જે તથ્યાત્મક પૃષ્ઠભૂમિમાં આ મુદ્દાઓ ઉઠાવવામાં આવ્યા છે તે ટૂંકમાં નીચે મુજબ છે. અપીલકર્તાઓ તમામ હરિયાણા રાજ્યની અંદર તેમના ઉત્પાદનોનું ઉત્પાદન કરતા ઉદ્યોગો અથવા ઉદ્યોગોના સંગઠનો છે. તેમના સંબંધિત ઉત્પાદનો માટેનો કાચો માલ રાજ્યની બહારથી ખરીદવામાં આવે છે. મોટાભાગના તૈયાર ઉત્પાદનો સ્ટોક ટ્રાન્સફર અથવા કન્સાઈનમેન્ટના આધારે અન્ય રાજ્યોમાં મોકલવામાં આવે છે. આ સ્વીકૃત સ્થિતિ છે કે કાચા માલની 'આયાત' અને તૈયાર ઉત્પાદનોની 'નિકાસ' બંને પર વેચાણ વેરો અપીલકર્તાઓ દ્વારા હરિયાણા રાજ્યને ચૂકવવાપાત્ર નથી કે ચૂકવવામાં આવ્યો નથી.

આ કાયદો ૫ મે ૨૦૦૦ થી અમલમાં આવ્યો છે "જે હરિયાણા રાજ્યના સ્થાનિક વિસ્તારોમાં વપરાશ અથવા ઉપયોગ માટે માલસામાનના પ્રવેશ પર વેરો લાદવા અને તેની વસૂલાત માટે તેમજ તેને આનુષંગિક અને તેની સાથે સંકળાયેલી બાબતો માટે જોગવાઈ કરે છે". ૨૦૦૧ માં પ્રસ્તાવનામાં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. કાયદાનો ઉદ્દેશ્ય હવે "હરિયાણા રાજ્યના સ્થાનિક વિસ્તારમાં ઉપયોગ અથવા વેચાણ માટે મોટર વાહનના પ્રવેશ પર અને અન્ય માલસામાનના ઉપયોગ અથવા વપરાશ માટે, પ્રવેશ પર વેરો લાદવા અને તેની વસૂલાત માટે તેમજ તેને આનુષંગિક અને તેની સાથે સંકળાયેલી બાબતો માટે જોગવાઈ કરવાનો" વંચાય છે.

અમે કાયદાની વિવિધ જોગવાઈઓ પર ચર્ચા કરવાનું યોગ્ય માનતા નથી જેનું વિશ્લેષણ પક્ષકારો દ્વારા અમારી સમક્ષ કરવામાં આવ્યું છે પરંતુ કાયદાના માત્ર એવા પાસાઓ પર પ્રકાશ પાડીએ છીએ જે અમારા અભિપ્રાય મુજબ, અનુચ્છેદ ૧૪૫(૩) હેઠળના આ સંદર્ભના હેતુ માટે સુસંગત છે.

આ કાયદો "સ્થાનિક વિસ્તાર" માં લાવવામાં આવતા તમામ માલસામાન પર પ્રવેશ વેરો લાદવા માંગે છે. 'સ્થાનિક વિસ્તાર' શબ્દસમૂહને કાયદાની કલમ

૨(૧૪) માં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો છે જેનો અર્થ છે:

"હરિયાણા મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન એક્ટ, ૧૯૮૪ (૧૯૮૪ નો હરિયાણા એક્ટ ૧૬) હેઠળ સ્થાપિત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનની સીમાઓની અંદરનો વિસ્તાર, અથવા હરિયાણા મ્યુનિસિપલ એક્ટ, ૧૯૭૩ (૧૯૭૩ નો હરિયાણા એક્ટ ૨૪) હેઠળ સ્થાપિત નગરપાલિકા, અથવા કેન્ટોનમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૨૪ (૧૯૨૪ નો સેન્ટ્રલ એક્ટ ૨) હેઠળ સ્થાપિત ટાઉન બોર્ડ અથવા કેન્ટોનમેન્ટ બોર્ડ, અથવા હરિયાણા પંચાયતી રાજ એક્ટ, ૧૯૮૪ (૧૯૮૪ નો હરિયાણા એક્ટ નં. ૧૧) હેઠળ સ્થાપિત જિલ્લા પંચાયત, અથવા તત્સમયે અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદા હેઠળ રચાયેલી અથવા ચાલુ રાખવામાં આવેલી અન્ય કોઈ સ્થાનિક સત્તાધિકારી".

સમગ્ર રાજ્ય સ્થાનિક વિસ્તારોમાં વહેંચાયેલું છે. આ કાયદો દેખીતી રીતે માત્ર રાજ્યમાં માલ લાવતા વાહનોને જ નહીં પરંતુ એક સ્થાનિક વિસ્તારમાંથી બીજા સ્થાનિક વિસ્તારમાં માલ લઈ જતા વાહનોને પણ આવરી લે છે. જો કે, જેઓ રાજ્યને વેચાણ વેરો ચૂકવે છે તેમને પ્રવેશ વેરાની ચૂકવણીમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે. આખરે પ્રવેશ વેરો માત્ર અપીલકર્તાઓ જેવા જ ઉદ્યોગો પર પડે છે જેઓ, સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ એક્ટ, ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓના આધારે,

કાચા માલની ખરીદી અને તૈયાર માલના અન્ય રાજ્યોમાં વેચાણ પર વેચાણ વેરો ચૂકવે છે અને હરિયાણા રાજ્યને વેચાણ વેરો ચૂકવતા નથી. હરિયાણા કાયદાની કલમ ૨૨ હેઠળ, "આ કાયદા હેઠળ એકત્રિત કરાયેલ વેરો રાજ્ય સરકાર દ્વારા સ્થાનિક સંસ્થાઓ વચ્ચે વહેંચવામાં આવશે જેનો ઉપયોગ સ્થાનિક વિસ્તારોના વિકાસ માટે કરવામાં આવશે". આ, ટૂંકમાં, એ સંદર્ભ છે જેમાં અનુચ્છેદ ૩૦૧ હેઠળ કાયદાને પડકારવામાં આવ્યો છે.

બંધારણનો અનુચ્છેદ ૩૦૧ જે વ્યાપાર, વાણિજ્ય અને આંતરવ્યવહારની સ્વતંત્રતાની બાંહેધરી આપે છે તે જણાવે છે:

"આ ભાગની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન, ભારતના સમગ્ર ક્ષેત્રમાં વ્યાપાર, વાણિજ્ય અને આંતરવ્યવહાર મુક્ત રહેશે".

આતિયાબારી ટી કો. લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ આસામ, [૧૯૬૦] ૧ એસસીઆર ૮૦૯ માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે કરવેરાના કાયદાઓ અનુચ્છેદ ૩૦૧ ના અમલમાંથી બાકાત નથી; જેનો અર્થ એ છે કે કરવેરાના કાયદાઓ બંધારણના ભાગ XIII હેઠળ વ્યાપાર માટે બાંહેધરી આપવામાં આવેલી સ્વતંત્રતાઓ પર નિયંત્રણો સમાન હોઈ શકે છે અને છે. જો કે મુક્ત વ્યાપાર પરના નિયંત્રણોની

મનાઈ સંપૂર્ણ નથી. વ્યાપારને નિયંત્રિત કરતા કાયદાઓ અમાન્ય થવાથી બચી શકે છે જો તેઓ અનુચ્છેદ ૩૦૪(એ) અથવા (બી) નું પાલન કરતા હોય. આતિયાબારી ટી માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે માત્ર એવા જ વેરા જે વ્યાપારને પ્રત્યક્ષ અને તુરંત જ નિયંત્રિત કરે છે તે અનુચ્છેદ ૩૦૧ ના દાયરામાં આવશે અને રાજ્ય વિધાનમંડળ દ્વારા માલના વહન અથવા તેમની હેરફેર પર લાદવામાં આવેલા વેરાના સ્વરૂપમાં કોઈપણ નિયંત્રણ માત્ર અનુચ્છેદ ૩૦૪(બી) ની જરૂરિયાતો સંતોષ્યા પછી જ થઈ શકે છે. આતિયાબારી ટી માં જે કાયદાને પડકારવામાં આવ્યો હતો તે આસામ ટેક્સેશન (ઓન ગુડ્સ કેરીડ બાય રોડ્સ એન્ડ ઈનલેન્ડ વોટરવેઝ) એક્ટ, ૧૯૫૪ હતો. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આ કાયદાએ વ્યાપારની સ્વતંત્રતા પર સીધું નિયંત્રણ મૂક્યું છે અને રાજ્ય વિધાનમંડળે અનુચ્છેદ ૩૦૪(બી) ની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યું ન હોવાથી, તેને શૂન્ય જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો. તેવી જ રીતે, અમારી સમક્ષ જે કાયદો આક્ષેપિત છે તે વ્યાપાર પર નિયંત્રણ લાદે છે અને તે અનુચ્છેદ ૩૦૧ નો ભંગ કરશે, ખાસ કરીને જ્યારે અનુચ્છેદ ૩૦૪(બી) ની જોગવાઈઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું નથી.

જો કે, અનુચ્છેદ ૩૦૧ અને તેના અમલ માટેનો એક અપવાદ ઓટોમોબાઈલ ટ્રાન્સપોર્ટ (રાજસ્થાન) લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, [૧૯૬૨] ૧ એસસીઆર ૪૯૧ માં ન્યાયિક રીતે ઘડવામાં આવ્યો હતો. તે કેસમાં પડકાર

રાજસ્થાન મોટર વ્હીકલ્સ ટેક્સેશન એક્ટ, ૧૯૫૧ સામે હતો. બંધારણીય બેંચ દ્વારા અનુચ્છેદ ૩૦૧ હેઠળના પડકારને એવું ઠરાવીને ફગાવી દેવામાં આવ્યો હતો કે "વેરા એ પ્રતિકરાત્મક વેરા છે જે વ્યાપાર, વાણિજ્ય અને આંતરવ્યવહારને અવરોધવાને બદલે રસ્તાઓ પૂરા પાડીને અને તેમની જાળવણી કરીને તેમને સુલભ બનાવે છે". અહેવાલના ફકરા ૨૧ માં નીચેના અવલોકન પર પણ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે:

"જો કોઈ કાયદો રાજ્ય અથવા રાજ્યની કોઈ એજન્સી દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સુવિધા કે સેવા માટે શુલ્ક નક્કી કરે છે અને તેવા લોકો પર લાદે છે જેઓ આ સેવા કે સુવિધાનો લાભ લેવાનું પસંદ કરે છે, તો વ્યાપાર અને વાણિજ્યની સ્વતંત્રતા અશ્વુભ ગણી શકાય."

Footnote ૧. અનુચ્છેદ ૩૦૪(એ) અન્ય રાજ્યોમાંથી [અથવા સંઘ વહાજરોના ક્ષેત્રોમાંથી] આયાત કરાયેલા માલસામાન પર એવો કોઈપણ વેરો લાદવો જેને તે જ રાજ્યમાં ઉત્પાદિત અથવા તૈયાર કરાયેલા સમાન માલસામાનને પાત્ર રાખવામાં આવ્યા હોય, જો કે, તે એવી રીતે લાદવામાં આવે જેથી આ પ્રકારે આયાત કરાયેલા માલસામાન અને તે પ્રકારે ઉત્પાદિત અથવા તૈયાર કરાયેલા માલસામાન વચ્ચે કોઈ ભેદભાવ ન થાય; અને બી) તે રાજ્ય સાથે અથવા તેની અંદર વ્યાપાર, વાણિજ્ય અથવા આંતરવ્યવહારની સ્વતંત્રતા પર એવા વાજબી નિયંત્રણો લાદવા જે જાહેર હિતમાં જરૂરી હોય :

આમ "પ્રતિકરાત્મક વેરા" નો ખ્યાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી જે વેરા અન્યથા અનુચ્છેદ ૩૦૧ હેઠળની બિનશરતી સ્વતંત્રતાઓમાં હસ્તક્ષેપ કરતા હોય તેઓ જો પ્રતિકરાત્મક હોય તો ગેરબંધારણીયતાના દૂષણથી સુરક્ષિત રહેશે. તેથી પ્રશ્ન એ છે કે, વર્તમાન કેસમાં આક્ષેપિત કાયદો પ્રતિકરાત્મક છે?

ઓટોમોબાઈલ ટ્રાન્સપોર્ટમાં, એવું કહેવામાં આવ્યું હતું:

".....કોઈ વેરો પ્રતિકરાત્મક છે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટેની એક વ્યવહાર કસોટી એ તપાસ કરવાની છે કે શું વેપારી લોકો તેમના વ્યવસાયના વધુ સારા સંચાલન માટે ચોક્કસ સુવિધાઓનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે અને સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટે જે જરૂરી છે તેના કરતાં સ્પષ્ટપણે ઘણું વધારે ચૂકવણી નથી કરી રહ્યા." (ભાર મૂક્યો છે)

૧૯૬૨ થી લઈને છેક ૧૯૮૫ સુધી, આ વ્યવહાર કસોટી આ અદાલત દ્વારા માત્ર મોટર વાહન વેરાના સંદર્ભમાં જ લાગુ કરવામાં આવી હતી કે તે પ્રતિકરાત્મક હતો કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે. આ નિર્ણયો ઓટોમોબાઈલ ટ્રાન્સપોર્ટમાં દર્શાવેલા સિદ્ધાંત પર આધારિત હતા જેને મેથ્યુ, ન્યાયમૂર્તિ એ

જી.કે. કૃષ્ણાન વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ, [૧૯૭૫] ૧ એસસીસી ૩૭૫ માં ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચ વતી બોલતા પુનઃ જણાવ્યું હતું કે "પ્રતિક્રાત્મક વેરાનો મુખ્ય વિચાર એ છે કે સેવા વધુ કે ઓછી લાદવામાં આવેલા વેરાને અનુરૂપ હોવી જોઈએ". મોટર વાહનોના સંચાલનને રસ્તાઓ/પૂલોના ઉપયોગ સાથે સીધો સંબંધ હોવાથી, વેરો પૂરી પાડવામાં આવતી સુવિધા માટે જે જરૂરી હતું તેના કરતાં સ્પષ્ટપણે વધુ ન હતો અને તેથી પ્રતિક્રાત્મક હતો તે નક્કી કરવા માટે દરેક કેસમાં કેટલાક વર્ષો સુધી રસ્તા અને પૂલોના નિર્માણ માટેની આવક અને ખર્ચ સંબંધિત આંકડાઓ ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હતા. [જુઓ: શેખ મદાર સાહેબ અને અન્ય વિ. ધ સ્ટેટ ઓફ આંધ્ર પ્રદેશ, [૧૯૭૨] ૪ એસસીસી ૬૩૫; બોલાની ઓરેસ લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા, [૧૯૭૪] ૨ એસસીસી ૭૭૭; જી.કે. કૃષ્ણાન વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ, [૧૯૭૫] ૧ એસસીસી ૩૭૫; મેસર્સ ઇન્ટરનેશનલ ટૂરિસ્ટ કોર્પોરેશન વિ. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા, [૧૯૮૧] ૨ એસસીસી ૩૧૮; માલવા બસ સર્વિસ (પી) લિ. વિ. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, [૧૯૮૩] ૩ એસસીસી ૨૩૭; શ્રીમતી મીનાક્ષી વિ. સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક, એઆઈઆર (૧૯૮૩) એસસી ૧૨૮૩; બી. એ. જયરામ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૮૪] ૧ એસસીસી ૧૬૮ અને સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર વિ. મધુકર બાલકૃષ્ણ બડિયા, [૧૯૮૮] ૪ એસસીસી ૨૯૦.

ઉપરોક્ત સમયગાળા દરમિયાન મોટર વાહન વેરા સિવાયના વેરા અંગે વકીલાત

મંડળ દ્વારા ટાંકવામાં આવેલો એકમાત્ર કેસ કમલજીત સિંહ વિ. મ્યુનિસિપલ બોર્ડ, [૧૯૮૬] ૪ એસસીસી ૧૭૪ નો કેસ છે. તે કેસમાં ચુ.પી. મ્યુનિસિપાલિટીઝ એક્ટ હેઠળ મ્યુનિસિપલ સીમાઓમાં પ્રવેશતા વાહનો અને અન્ય વાહનો પર લાદવામાં આવેલા ટોલ ટેક્સની અનુચ્છેદ ૩૦૧ ના દ્રષ્ટિકોણથી ચકાસણી કરવામાં આવી હતી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આ વેરાને પ્રતિકરાત્મક વેરો ગણી શકાય નહીં કારણ કે મ્યુનિસિપલ બોર્ડે રાષ્ટ્રીય ધોરીમાર્ગનો ઉપયોગ કરતા સ્ટેજ કેરેજ જેવા વાહનોના માલિકોને કોઈ પણ પ્રકારની સુવિધા પૂરી પાડી ન હતી.

આ કેસોમાંથી નીચેના તારણો કાઢી શકાય છે:

૧) અનુચ્છેદ ૩૦૧ નું સત્વ એ આંતર-રાજ્ય અથવા રાજ્યની અંદર અવરોધોના રૂપમાં કોઈપણ નડતર અથવા આવા અવરોધો તરીકે કામ કરતા અવરોધો વિના વ્યાપારની મુક્ત હેરફેરનો અધિકાર છે. જે વેરાની વ્યાપાર અને વાણિજ્યના પ્રવાહ પર સીધી અસર પડે છે તે અનુચ્છેદ ૩૦૧ નો ભંગ કરે છે સિવાય કે કાયદો અનુચ્છેદ ૩૦૪(બી) ના દાયરામાં લાવવામાં ન આવે.

૨) સ્થાનિક વિસ્તારમાં ઉપયોગ, વપરાશ અથવા વેચાણના હેતુ માટે

માલસામાનના પ્રવેશ પર લાદવામાં આવતો વેરો માલસામાનની હેરફેર પર સીધી અસર કરે છે અને તેથી તેને માત્ર ત્યારે જ બચાવી શકાય જો આ વસૂલાત વ્યાપારિક સુવિધાઓના ઉપયોગ માટેના પ્રતિકરાત્મક વેરાના સ્વરૂપમાં હોય અથવા તે અનુચ્છેદ ૩૦૪ ની રક્ષણાત્મક છત્રછાયા હેઠળ આવતી હોય.

૩) જ્યાં સુધી વેરો પ્રતિકરાત્મક કે નિયામક રહે છે, ત્યાં સુધી તે વ્યાપારમાં અવરોધ તરીકે કામ કરી શકતો નથી. વેપારીઓને સુવિધાઓ અને સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે લાદવામાં આવેલા નિયામક પગલાં અથવા પ્રતિકરાત્મક વેરા અનુચ્છેદ ૩૦૧ દ્વારા પરિકલ્પિત સ્વતંત્રતાને અસર કરતા નથી અને આવા પગલાં/વેરાઓએ અનુચ્છેદ ૩૦૪ ની જરૂરિયાતોનું પાલન કરવું જરૂરી નથી.

૪) રાજ્યની સામાન્ય આવક વધારવા માટે લાદવામાં આવેલો વેરો જેમ કે વેચાણ વેરો, તે પ્રતિકરાત્મક નથી. જો કે, મોટર વાહન વેરો એ પ્રતિકરાત્મક વેરાનું એક વિશિષ્ટ ઉદાહરણ છે કારણ કે, વાસ્તવમાં, તે રાજ્યમાં રસ્તાઓના ઉપયોગ માટે લાદવામાં આવેલો વેરો છે અને વેરો રાજ્યને રસ્તાઓ પૂરા પાડવા અને તેની જાળવણી કરવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.

૫) પ્રતિકરાત્મક વેરાનું સત્વ એ છે કે પૂરી પાડવામાં આવેલી સેવા અથવા

સુવિધા વધુ કે ઓછી લાદવામાં આવેલા વેરાને અનુરૂપ હોવી જોઈએ.

૬) કોઈ વેરો માત્ર એટલા માટે પ્રતિકરાત્મક સ્વરૂપનો મટી જતો નથી કારણ કે એકત્રિત કરવામાં આવેલી ચોક્કસ અથવા વિશિષ્ટ રકમ વાસ્તવમાં સુવિધાઓ પૂરી પાડવામાં વપરાતી નથી. જો કે, નિયામક અને પ્રતિકરાત્મક વેરાને માન્ય રાખવા માટે વસૂલાત પાછળ એક ચોક્કસ, ઓળખી શકાય તેવા ઉદ્દેશ્યનું અસ્તિત્વ અને વસૂલાતના વિષય અને ઉદ્દેશ્ય વચ્ચેનો સંબંધ જરૂરી છે.

૭) સુવિધાઓ પૂરી પાડવા માટેનો ખર્ચ અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી મેળવી શકાય છે.

૮) સુવિધાનો વાસ્તવિક ઉપયોગ કરનાર તે વેપારીઓને ચૂકવણી કરે છે જેઓ વેરાને પાત્ર છે તે અપ્રસ્તુત છે.

આ સિદ્ધાંતો ઉપરાંત, અપીલકર્તાઓએ આક્ષેપિત કાયદો પ્રતિકરાત્મક નથી તેવું ઠરાવવા માટે વધારાના આધારો પર ભાર મૂક્યો છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે (૧) એક કરવેરાનું પગલું જે માત્ર વેપારીઓના એક વર્ગ કે ભાગ પર વેરો લાદવા માંગે છે અને વેપારીઓના નોંધપાત્ર ભાગને બાકાત રાખે છે તેને પ્રતિકરાત્મક વેરો કહી શકાય નહીં. કરવેરાની અસરમાં સમાનતા જેથી સુવિધાનો

ઉપયોગ કરનારા તમામ વેપારીઓને કરવેરાની જાળમાં લાવી શકાય તે પ્રતિકરાત્મક વેરાનું એક આવશ્યક લક્ષણ છે, (૨) મૂલ્ય આધારિત (એડ વેલોરમ) ધોરણે લાદવામાં આવેલો વેરો ક્યારેય પ્રતિકરાત્મક વેરો હોઈ શકે નહીં, અને (૩) જો કોઈ સગવડ કે સેવા પર અન્ય કાયદાઓ હેઠળ અગાઉથી જ વેરો લાદવામાં આવ્યો હોય, તો પ્રશ્નગત વેરાને પ્રતિકરાત્મક ગણી શકાય નહીં.

હાલના કેસમાં વિવાદનો નિર્ણય કરવા માટે જવાબની જરૂર હોય તેવો બીજો મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે શું વેરાનું પ્રતિકરાત્મક સ્વરૂપ પોતે કરવેરાના કાયદામાંથી જ સ્વયંસ્પષ્ટ હોવું જોઈએ કે પછી સમય જતાં વેરાની આવકનો જે રીતે ઉપયોગ થાય છે તે પરથી નક્કી કરી શકાય?

૧૯૯૫ માં, ઉપરોક્ત નિર્ધારિત કેટલાક સિદ્ધાંતોમાંથી વિચલન થયું હોય તેવું જણાય છે જ્યારે પ્રતિકરાત્મક વેરાનો સિદ્ધાંત ભગત રામ વિ. કમિશનર ઓફ સેલ્સ ટેક્સ, [૧૯૯૫] ૧ એસસીસી ૬૭૩ માં પ્રવેશ વેરા પર લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો જેનો નિર્ણય ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો.

ભગત રામ વિ. કમિશનર ઓફ સેલ્સ ટેક્સ (ઉપરોક્ત) માં, પડકારનો વિષય એમ.પી. સ્થાનિય ક્ષેત્ર મેં માલ કે પ્રવેશ પર કર અધિનિયમ, (૧૯૭૬) હતો. તે

કેસમાં, જો કે અપીલકર્તા-રાજ્ય દ્વારા દર્શાવવામાં આવ્યું હતું અને પ્રતિવાદીઓ દ્વારા તેનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો ન હતો કે વસૂલાત પ્રતિકરાત્મક હતી તેમ છતાં ન્યાયાધીશે આગળ જણાવ્યું:

"વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી અશોક સેનની એ રજૂઆત કે વળતર તે જ છે જે માત્ર વ્યાપારને સુલભ બનાવે છે તે યોગ્ય જણાતી નથી. વેરાના પ્રતિકરાત્મક સ્વરૂપના ખ્યાલને વ્યાપક બનાવવામાં આવ્યો છે અને જો વેરા અને આવા વેપારીઓને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે આપવામાં આવતી સુવિધાઓ વચ્ચે નોંધપાત્ર અથવા થોડી પણ લિંક (કડી) હોય તો આ વસૂલાતને અમાન્ય તરીકે પડકારી શકાય નહીં. રાજ્યનું એ વલણ કે મેળવેલી આવક સ્થાનિક સંસ્થાઓને થયેલા નુકસાનની ભરપાઈ કરવા માટે સોંપવામાં આવી રહી છે, તે આ વસૂલાતને પ્રતિકરાત્મક સ્વરૂપની બનાવે છે, કારણ કે તેમની નાણાકીય વૃદ્ધિ તેમને મ્યુનિસિપલ સેવાઓ વધુ કાર્યક્ષમ રીતે પૂરી પાડવા માટે સક્ષમ બનાવશે, જે વ્યાપાર અને વાણિજ્યના મુક્ત પ્રવાહને મદદ કરશે અથવા સરળ બનાવશે, જેના કારણે ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં, ખાસ કરીને હંસા કોર્પોરેશનના કેસમાં જે કહેવામાં આવ્યું છે તે જોતાં આ વસૂલાતને પ્રતિકરાત્મક સ્વરૂપની ગણવી જ જોઈએ."

ન્યાયાલય દ્વારા સ્ટેટ ઓફ કર્ણાટક વિ. હંસા કોર્પોરેશન, [૧૯૮૦] ૧ એસસીસી ૬૯૭ નો સંદર્ભ અયોગ્ય હતો. હંસાના કેસમાં જો કે પડકાર પ્રવેશ વેરાની વસૂલાત સામે હતો, પરંતુ વેરો પ્રતિકરાત્મક સ્વરૂપનો હતો કે નહીં તે મુદ્દો સ્પષ્ટપણે ખુદો રાખવામાં આવ્યો હતો. કોર્ટે આ મુજબ કહ્યું હતું:

"રાજ્યએ ઉચ્ચ ન્યાયાલયમાં આક્ષેપિત કરવેરા કાયદાની માન્યતાને એ રજૂઆત પર ટકાવી રાખવાનો પ્રયાસ કર્યો ન હતો કે તે પ્રતિકરાત્મક સ્વરૂપનો હતો. એ સ્થાપિત કરવાનો કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો ન હતો કે સ્થાનિક વિસ્તારમાં નિર્ધારિત માલસામાનના વેપારીઓ મ્યુનિસિપલ સેવાઓનો લાભ મેળવતા હશે અને મ્યુનિસિપલ સેવાઓ કાર્યક્ષમ રીતે આપી શકાય જો સેવાઓ આપવાની ફરજ ધરાવતી નગરપાલિકા પાસે પૂરતા અને યોગ્ય ભંડોળ હોય અને આક્ષેપિત વેરો એ નગરપાલિકાઓને આવકના નુકસાનની ભરપાઈ કરવા માટે અથવા તેના નાણાકીય ભંડોળને વધારવા માટેનું એક પગલું હતું. આવું વલણ લેવામાં આવ્યું ન હોવાથી, અમારે એ તપાસવાની જરૂર નથી કે વેરો પ્રતિકરાત્મક સ્વરૂપનો છે કે નહીં."

વાસ્તવમાં આક્ષેપિત કાયદાને બચાવી લેવામાં આવ્યો હતો કારણ કે અનુચ્છેદ

૩૦૪ નું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું. માત્ર તે જ કારણસર કાયદાને એ આધારે રદ કરી શકાયો ન હતો કે તે અનુચ્છેદ ૩૦૧ નો ભંગ કરે છે. અમને હંસા કોર્પોરેશનના કેસમાં એવું કંઈ મળતું નથી જે ઉપર ટાંકવામાં આવેલા ફકરામાં રજૂ કરાયેલા પ્રસ્તાવને સમર્થન આપતું હોય તેવું જણાય છે.

ભગત રામના કેસ (ઉપરોક્ત) માં આપેલા સિદ્ધાંત પર સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિ. બિહાર ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ, [૧૯૯૬] ૯ એસસીસી ૧૩૬ ના કેસમાં બે ન્યાયાધીશોની બેંચ દ્વારા વિશ્વાસ મૂકવામાં આવ્યો હતો જેણે એ સ્થિતિને પુનઃ દોહરાવી હતી કે વેરા અને વ્યાપારિક સુવિધાઓ વચ્ચે "કેટલોક-સંબંધ" તેને પ્રતિકરાત્મક વેરા તરીકે દર્શાવવા માટે પૂરતો છે. ન્યાયાલય આગળ વધ્યું અને એ તથ્યની ન્યાયિક નોંધ લીધી કે રાજ્ય વ્યાપારને ઘણી સુવિધાઓ પૂરી પાડે છે જેમ કે રસ્તાઓ, જળમાર્ગો, બજારો વગેરેનું નિર્માણ અને જાળવણી અને આ આધાર પર, ઠરાવ્યું કે પ્રવેશ વેરો પ્રતિકરાત્મક સ્વરૂપનો હતો. વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ રાજ્ય પાસે વેપારીઓને પૂરી પાડવામાં આવતી સુવિધાઓ અને ત્યારબાદ થયેલા અથવા થઈ શકે તેવા ખર્ચની વિગતો સાથે આવવાનો આગ્રહ રાખવો જરૂરી માન્યો ન હતો. ભલે કાયદાને એક સ્વતંત્ર આધાર પર એટલે કે અનુચ્છેદ ૩૦૪(બી) ના પાલન પર માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો, તેમ છતાં તે કેસમાં આક્ષેપિત કાયદાને પ્રતિકરાત્મક તરીકે દર્શાવવા અને તે નિષ્કર્ષ માટે અપનાવવામાં આવેલા તર્કને માત્ર પ્રાસંગિક અવલોકન (ઓબિટર ડિક્ટા) તરીકે

નકારી શકાય નહીં.

અપીલકર્તાઓ દ્વારા નોંધપાત્ર ભાર સાથે એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે જો પ્રતિકરાત્મક વેરાના ખ્યાલને એ રીતે સમજવાનો હોય જે રીતે ન્યાયાલય દ્વારા ભગત રામ અને બિહાર ચેમ્બર ઓફ કોમર્સના નિર્ણયોમાં જોવામાં આવ્યો છે, તો સામાન્ય આવકના હેતુઓ માટે એકત્રિત કરાયેલા વેરા અને વેરાને પાત્ર વ્યક્તિઓને સુવિધાઓ અથવા સેવાઓ પૂરી પાડવાના ચોક્કસ હેતુ માટેના પ્રતિકરાત્મક વેરા વચ્ચે કોઈ વ્યવહારિક તફાવત રહેશે નહીં. તમામ રાજ્યની આવક સંભવતઃ સમગ્ર રાષ્ટ્ર અથવા રાજ્યના કલ્યાણ માટે જ ખર્ચવામાં આવે છે અથવા ઓછામાં ઓછી ખર્ચવા યોગ્ય છે. આના પરિણામે સામાન્ય આર્થિક ઉત્થાન અને જીવનના તમામ પાસાઓનું બહેતર પ્રગતિ થઈ શકે છે જેમાં આખરે અને પરોક્ષ અર્થમાં વ્યાપારી સમુદાય પણ સામેલ છે. નોંધાયેલા બે નિર્ણયોમાં અપનાવવામાં આવેલો અભિગમ સામાન્ય વેરા અને પ્રતિકરાત્મક વેરા વચ્ચેનો તફાવત દૂર કરે છે. જો તે કાયદો હોય તો લાગુ કરાયેલા ધોરણ પરથી જોતાં કોઈપણ વેરો પ્રતિકરાત્મક વેરાની કસોટીમાંથી પાસ થઈ શકે છે. તો પછી કોઈ વેરો અનુચ્છેદ ૩૦૧ દ્વારા નિર્ધારિત સ્વતંત્રતા પર ત્રાપ મારી શકે નહીં, એક એવું પરિણામ જે, એ તરફ નિર્દેશ કરવામાં આવ્યો છે કે, ન્યાયાલયના આતિયાબારી ટી ના નિર્ણય અને ઓટોમોબાઈલ ટ્રાન્સપોર્ટ કેસથી શરૂ કરીને અગાઉ ઉલ્લેખિત સત્તાધિકારીઓની લાંબી શ્રેણીની વિરુદ્ધ જશે.

વર્તમાન કેસમાં, કલમ ૨૨ જે અમે અગાઉ ટાંકી છે, તે જણાવે છે કે વેરો સ્થાનિક સંસ્થાઓને સ્થાનિક વિસ્તારોના વિકાસ માટે ઉપયોગ કરવા માટે આપવામાં આવશે. કલમ ૨૨ માં એવું દર્શાવવા માટે કંઈ નથી કે "સ્થાનિક વિસ્તારનો વિકાસ" એટલે રસ્તાઓ અથવા અન્ય વ્યાપારિક સુવિધાઓનો વિકાસ. અપીલકર્તાઓ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે અપીલકર્તાઓ પર લાદવામાં આવેલા વેરાનો ઉપયોગ વાસ્તવમાં સંપૂર્ણપણે 'બિન-વ્યાપારિક સુવિધાઓ' જેમ કે શાળાઓ, હોસ્પિટલો, આવાસ વગેરે સ્થાપવા માટે થઈ શકે છે. પ્રતિવાદીઓ દ્વારા કોઈપણ ખાસ અપીલમાં એકત્રિત કરાયેલી વસૂલાત અને પૂરી પાડવામાં આવેલી અથવા પૂરી પાડવાની સેવા કે સુવિધા વચ્ચેનો સંબંધ દર્શાવવા માટે આંકડા રજૂ કરવાનો કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો નથી. પરંતુ ઉચ્ચ ન્યાયાલયે બિહાર ચેમ્બર ઓફ કોમર્સમાં ઉપરોક્ત અવલોકનના આધારે હરિયાણા કાયદા સામેના પડકારને ફગાવી દીધો હતો.

સારાંશમાં: ૧૯૯૫ પહેલાના નિર્ણયોમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વેપારીઓને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવેલી હયાત સુવિધાના ખર્ચ અથવા વેપારીઓને પૂરી પાડવા માટે આયોજિત ચોક્કસ સુવિધાના ખર્ચની રાજ્યને ભરપાઈ/વળતર આપવા માટેની ઉઘરાણી એ પ્રતિકરાત્મક વેરો છે અને આવી વસૂલાતમાં એ ગર્ભિત છે કે તે વધુ કે ઓછું, સેવા અથવા સુવિધાના ખર્ચને

અનુરૂપ હોવી જોઈએ. નિર્ણયોએ એ બાબત પર ભાર મૂક્યો હતો કે વેરો લાદવાનો હેતુ કાં તો તુરંત જ અથવા ભવિષ્યમાં વ્યાપારિક સુવિધાઓ પૂરી પાડવા અથવા તેમાં ઉમેરો કરવાના ખર્ચને પહોંચી વળવાના ચોક્કસ હેતુ સાથે હોવો જોઈએ, જો કે ઉત્પન્ન કરવા માટે માગવામાં આવેલી વેરાની માત્રા સેવા અથવા સુવિધાના ખર્ચ પરના વાસ્તવિક અથવા અંદાજિત ખર્ચ સાથે વાજબી સંબંધ પર આધારિત હોવી જોઈએ.

ભગત રામ અને બિહાર ચેમ્બર ઓફ કોમર્સના નિર્ણયો હવે જણાવે છે કે જો વેરો લાદવાનો હેતુ માત્ર વેપારીઓને વિશેષ લાભ આપવાનો ન હોય પરંતુ વેપારીઓ સહિત સામાન્ય જનતાને લાભ પહોંચાડવાનો હોય તો પણ તે વસૂલાતને પ્રતિકરાત્મક ગણી શકાય. આ દ્રષ્ટિકોણ મુજબ, રાજ્યના વિવિધ સ્થાનિક વિસ્તારોમાં વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓને ઝડપી બનાવવાના કારણે વેપારીઓને થતો પરોક્ષ કે પ્રાસંગિક લાભ પ્રતિકરાત્મક વેરાના ખ્યાલ હેઠળ કાયદેસર રીતે લાવી શકાય છે, જેમાં પ્રતિકરાત્મક વેરા તરીકે ઓળખાતા વેરા અને વ્યાપારિક સુવિધાઓ વચ્ચેનો સંબંધ અનિવાર્યપણે પ્રત્યક્ષ કે ચોક્કસ હોવો જરૂરી નથી.

આ પ્રતિકરાત્મક વેરાનો ખ્યાલ ન્યાયિક રીતે અનુચ્છેદ ૩૦૧ ની જોગવાઈઓના અપવાદ તરીકે વિકસાવવામાં આવ્યો હોવાથી અને આ ન્યાયિક ખ્યાલના માપદંડો ખાસ કરીને ભગત રામ (ઉપરોક્ત) અને બિહાર ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ

(ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયોના કારણે અસ્પષ્ટ બન્યા હોવાથી, અમે એવા અભિપ્રાયના છીએ કે પ્રતિકરાત્મક વેરાના સંદર્ભમાં અનુચ્છેદ ૩૦૧ નું અર્થઘટન બંધારણીય બેંચ દ્વારા અનુચ્છેદ ૧૪૫(૩) હેઠળ નિશ્ચિતતા સાથે સત્તાવાર રીતે નિર્ધારિત થવું જોઈએ.

આ સંજોગોમાં આ તમામ બાબતો યોગ્ય દિશાનિર્દેશો માટે માનનીય મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ સમક્ષ મૂકવામાં આવે.

આર.પી.

કેસો બાકી છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.